

Visenyei Violetta:

A jogászképzés és a jogászi professziók Magyarországon

A jelen dolgozat célja a honi jogászképzés (azon belül is a nehézségek, buktatók), valamint a hagyományos jogászi professziók bemutatása.

A jogászképzés jelenlegi helyzetének bemutatása előtt fontosnak tartom, hogy először áttekintsük, a magyar jogi oktatás hogyan fejlődött, hogyan alakult át az évek folyamán, míg végül elnyerte a mai formáját. Az alábbiakban 4 nagy korszakot fogunk áttekinteni, amelyek a következők: középkor, az abszolutizmus időszaka, a szabadságharc utáni időszak, legvégül a II. világháború időszaka.

I. Történeti áttekintés¹

I. 1. Középkori jogi oktatás Magyarországon

A középkor időszakaiban még rendkívül kevés ember, kizárólag a kiváltságosabb rétegek részesültek oktatásban. A feudalizmus rendszeréből adódóan elenyésző szaktudásra volt csak szükség, ez ugyancsak megfigyelhető a szakemberek szükséglete terén. A jogi ismeretek alapvetően ügyvéd vagy ítélmester melletti gyakorlat útján voltak megszerezhetők, illetve egészen 1769-ig az önálló praktizálást lehetővé tevő vizsga sem létezett, elegendő volt egy meghatározott gyakorlati idő teljesítése. A szellemi tevékenység, így maga az oktatás is egyházi keretek között valósult meg, azaz a legfőbb feladatnak a hitélet és ezzel kapcsolatos ismeretek átadását tekintették. A magyarországi jogi oktatás ezért egyedül a kánonjog és a római jog oktatását foglalta magába. Az első komolyabb jogi képzés az óbudai egyetemen zajlott, amelyet *Luxemburgi Zsigmond* alapított (1395). Ezt követően nagy lépésnek tekinthető, hogy 1667-ben döntöttek arról, hogy a nagyszombati egyetemen a meglévő 2 fakultás mellett (teológiai és bölcsészeti) bevetésre kerüljön a jogi is. Az 1600-as évek felé az oktatás vázát az előadások jelentették, ahol a tanárok egyfajta diktálás, tollbamondás keretében adták át a hallgatók számára a tudást. A nyilvános előadások mellett már ekkor megjelent a magángyakorlat, melynek célja, hogy a diákok minél alaposabban elsajátítsák az előadáson hallottakat, mindezt egyfajta sajátos vita keretében. Ennek megfelelően a számonkérés is ún. "nyilvános vitatkozás" keretében zajlott.

I. 2. Jogászképzés az abszolutizmus időszakában

Az abszolutizmus jegyében az oktatást is központilag képzelték el, mely révén a nyugati államoktól való el/lemaradottságot kívánták megszüntetni. Ennek érdekében például a tanároknak tiltották a tanóráról való hiányzást, illetve előírták, hogy minden tanárnak évente kétszer nyilvános vitát kell rendeznie. *Mária Terézia* azt is előírta, hogy az oktatók előzetesen küldjék el az előadás-vázlataikat ellenőrzésre, továbbá a teljes jogi oktatást két év alatt be kell fejezni. A törekvések ellenére azonban csak a hazai jogot sajátították el a hallgatók, de ez sem mondható teljesértékűnek, hiszen nem volt mögötte megfelelő elméleti háttér. További problémaként merült fel a hallgatói fegyelem hiánya, amelynek leküzdésére újabb rendeletek alkotására volt szükség. Az előadásokat kizárólag az oktató vagy a helyettese tarthatta meg, a hatékonyabb gyakorlati képzés érdekében pedig elrendelték a diákok általi bíróság alakítását, amelyek a különböző pereket szimulálták. A középkori „nyilvános vitatkozással” szemben az

¹ NAGY ZSOLT: *A magyar jogi oktatás történeti vázlata*. Jogelméleti Szemle 2003/3. 1-11. p. <http://jesz.ajk.elte.hu/nagy15.html> (2017. 11. 27.)

abszolutizmus időszakában bevezetésre került a tanárok általi rendszeres számonkérés, mégpedig olyan formában, hogy az oktató minden előadás alkalmával néhány diákot kikérdezett az előző előadás anyagából és ezt érdemjeggyel osztályozta. Bizonyítványt csak az a hallgató kaphatott, aki e feleleteken kívül az év végi vizsgán is megfelelt. Ezt a későbbiekben úgy szigorították, hogy a hallgatónak három „szigorú vizsgán”, valamint egy tudományos értekezés keretében kellett igazolnia tudását. A sikeres vizsgátelt követően kerülhetett sor a doktorrá avatásra. Mai szemmel talán meglepőnek tűnhet, de az abszolút hatalom úgy vélte, hogy a hallgatók nem rendelkeznek a napi eseményeket illetően megfelelő tudással (csak történeti tárgyakat oktattak), így elrendelték, hogy a hallgatók újságolvasás útján bővítsék a hiányos ismereteiket, továbbá felléptek a tananyag szó szerinti visszakérdezése ellen, hiszen úgy vélték ez nagyobb kárt okoz a diák számára, mint amennyi előnye származna belőle. Ennek megfelelően a vizsga során kedvezően értékelték, ha valaki az egyes kérések kapcsán önállóan fejezte ki a véleményét. A vizsga ismétlésére egyszeri lehetőséget biztosítottak.

II. József halála után minden reformkezdeményezés megbukott. A hallgatóktól elvárták a magyar nyelvtudás megfelelő ismeretét és az oktatás nyelve a latin, valamint a német mellett a magyar lett. A reformkor nagy változása, hogy a jogi iskolák és a hallgatók száma nagymértékben növekedett, ami maga után vonta a színvonal csökkenését. Ahogyan azt majd a későbbiekben részletezni is fogom, ma is egy elég komoly problémának tekintik a nagy létszámból adódó minőségi romlást. A színvonalbeli problémát a reformkorban úgy próbálták kiküszöbölni, hogy kizárólag azok a hallgatók részesülhettek jogi oktatásban, akik korábban bölcsészeti oktatásban vettek részt.

I. 3. A szabadságharcot követő időszak és a Horthy-korszak

A 1848. évi XIX. tc. tartalmazta a tanszabadság bevezetését, amely lehetővé tette, hogy a jogi karon kívülálló személyek is oktatók legyenek. Az oktatás kizárólag magyar nyelven folyt, a szabadságharc bukását követően azonban kötelezővé tették az osztrák jogi karok tananyagának az átvételét, így csupán a magánjog területe volt az, ami arra utalt, hogy az egyetem Magyarországon volt. Bevezetésre került az egyetemi felvétel előfeltételeként az érettségi vizsga, továbbá a birodalom egész területén egységes tanterv (továbbra is előtérben az osztrák tantárgyak német nyelven, majd csak 1860-ban állítják vissza a magyar nyelvű oktatást).

A kapitalizmus időszaka megnövelte a jogászok iránti igényt, amely a hallgatók létszámát növelte, ugyanakkor a korábbiakkal ellentétben megkövetelte az oktatás színvonalának emelését is. Történeti szempontból jelentős, hogy 1874-ben kettéválasztották az állam- és jogtudományi képzést, ez azonban komoly ismerethiányt eredményezett, hiszen a végzetek nem ismerték a jog másik oldalát, csak amiből doktoráltak. Az oktatás továbbra is előadás jellegű maradt, kiegészítve szemináriumokkal. A problémát az előadások nem megfelelő színvonala jelentette, hiszen hiányzott a tudományos jelleg, továbbá helyszűke miatt kevesen tudták látogatni az előadásokat.

I. 4. A II. világháború utáni időszak

Egységesítésre került a korábbi időszakban gondot okozó állam- és jogtudományi képzés. Bevezetésre került a felvételi rendszer, amely azonban sokszor hátrányos megkülönböztetésben részesítette a nem munkás és paraszti származásúakat (a származás szerinti megkülönböztetés eltörlésére a 60-as években került sor). A felvételi vizsga bevezetésére és a felvételi tárgyak meghatározására 1952-ben került sor. A rendszerváltást

követően az oktatás módszere változatlan maradt, továbbra is az előadások domináltak kiegészítve a szemináriumokkal.

II. A magyar jogászképzés nehézségei napjainkban

Az alábbiakban egy kutatást² szeretnék megosztani, amelyben a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán tanuló 50 hallgatót kérdeztek meg arról, hogy a képzést tekintve mivel elégedetlenek. A kísérlet eredményeként 12 problémacsoport felállítására került sor, amelyekből a legfontosabbakat szeretném ismertetni.

A kutatás alapján az egyik legfontosabb gondként a hallgatói létszám mutatkozott. Maguk a diákok is úgy értékelték, hogy túl sok diák felvételére kerül sor, amely egyrészt a minőség rovására megy, másrészt egy-egy „népszerűbb” előadásnál problémát jelenthet, hogy a hallgatók nem férnek be a terembe, így az ismeretszerzés lehetőségétől fosztják meg őket. Másik jelentős problémaként merült fel a szubjektívnak tűnő vizsgáztatás. A hallgatók úgy vélték, hogy gyakran nem a tudásuknak megfelelő érdemjegyet kapják egy-egy vizsga során, illetve hogy gyakran egy-egy rész kérdés nem tudása maga után vonhatja az elégtelen osztályzatot, ellenkező esetben pedig akár a jelest. A hallgatók 8%-a problémaként emelte be a vizsgaidőszak rövidségét, valamint hogy kevés vizsgázási lehetőséget biztosítanak, s gyakran az is előfordul, hogy így valaki nem a megfelelő időpontban tudja felvenni a kívánt vizsgát, ami pedig csökkenti az egyén számára a vizsgák sikerességét.

Szintén nagy arányban jelentek meg az oktatási módszerekkel kapcsolatos elégedetlenségek: nem kap kellő figyelmet a gyakorlati képzés, hiányzik az elvont fogalmak elsajátításának a lehetősége. A hallgatók sok esetben úgy érezték, hogy a tanulás a szabályok pusztá memorizálását jelenti és kevés az olyan óra, amely a jogászai gondolkodásra tanítana.

Harmadévesen a hallgatók képtelenek egy adásvételi szerződés megírására, sőt talán úgy kerülnek ki az egyetemről, hogy nem találkoztak egyetlen bírósági ítélettel sem. A hallgatók azt is negatívumként emelték ki, hogy a megtanultak nagy részét nem látják a gyakorlatban alkalmazhatónak, illetve a gyakorlat hiánya miatt nem ismerik fel az alkalmazhatóság lehetőségét.³

E problémacsoportozhoz tartozik a verbális kommunikáció másodlagos szerepe is. A jogászai hivatás szempontjából rendkívül fontos a magabiztos fellépés, illetve a jó beszéd elsajátítása, de erre a hallgatóknak nincsen lehetőségük, ők csupán passzív szemlélői az előadásoknak, szemináriumoknak, emellett a vizsgák jelentős része ugyancsak írásban zajlik.

A kutatásban külön problémacsoportként jelent meg a tananyag hatalmas terjedelme. A diákok szerint hasznosabb lenne a tananyagot nagyobb összefüggésekben megtanulni, mint a részleteket kifejtetni, hiszen ilyen mennyiségű tananyagot részleteiben egy félév alatt nem lehetséges megfelelő szinten elsajátítani és ennek következménye, hogy nem maradandó tudásként maradnak meg, sőt még a lényeges információk is rövid időn belül elfelejtődnek.

Ugyancsak gyakori problémaként merült fel a kreditrendszer, amely kapcsán a leggyakoribb probléma, hogy az igazi célja, azaz az egyetemek közötti áthallgatás nem valósult meg az egyes tantárgyak esetén. Megjelentek még az internetes ügyintézés, a személytelen tanár-diákkal viszonytal kapcsolatos problémák.

III. A jogászképzés nehézségei más szemszögből^{4,5}

² NAGY ZSOLT – TÓTH J. ZOLTÁN: *A jogi oktatás helyzete*. Jogelméleti Szemle 2002/4. <http://jesz.ajk.elte.hu/nagy12.html> (2017. 11. 26.)

³ NAGY ZSOLT: *Vélemények a jogi oktatásról*. Jogelméleti Szemle 2002/1. <http://jesz.ajk.elte.hu/nagy9.html> (2017. 11. 26.)

⁴ PONGÓ TAMÁS: *Jogászképzés Magyarországon és az USA-ban. 1. rész*. Jogászvilág, <https://jogaszvilag.hu/rovatok/a-jovo-jogaszajogaszkepzes-magyarorszagon-es-usa-ban-1-resz> (2017. 11. 26.)

⁵ PONGÓ TAMÁS: *Jogászképzés Magyarországon és az USA-ban. 2. rész*. Jogászvilág <https://jogaszvilag.hu/rovatok/a-jovo-jogaszajogaszkepzes-magyarorszagon-es-usa-ban-2-resz> (2017. 11. 26.)

Elsőként tekintsük át, milyen lépésekből áll maga a jogászképzés. A felvételi eljárás keretében először történelem, latin, magyar nyelv vagy idegen nyelvből kell kötelezően érettségi vizsgát tenni, az egyiket kötelezően emelt szinten. A felvételi során csupán a pontszám alapján döntenek el, hogy valakit felvesznek-e vagy sem, tehát az egyént nem értékelik, szemben például az USA-val, ahol a felvételi rendszert az elbeszélgetés, a diák motivációja és esetlegesen más tényezők is befolyásolják.

Sikeres felvételi esetén egy osztatlan, 10 félévig tartó képzésben részesülnek a hallgatók, amelynek a 10. félévében 5 tárgyból kötelesek záróvizsgát tenni, ezután nyerhető el a dr. iur. cím. Ha ezt követően a hallgató valamelyik klasszikus jogász hivatásban kíván elhelyezkedni, akkor minimum 3 éves gyakorlati képzésen kell részt vennie, továbbá sikeres szakvizsgára is szükség van.

Az időtényező mellett ugyancsak negatívumként értékelhető, hogy a magyar jogászképzés esetén vannak főtárgyak, amelyek felvétele kötelező, ez pedig kevésbé személyre szabott órarendet eredményez, amely hatására az egyén motiváltsága is csökkenhet, hiszen nem azokat a tantárgyakat tanulja, amiket szeretne. Ugyancsak aggasztó, hogy a magyar rendszer esetében a 10 félév alatt összesen 330 kreditet lehet teljesíteni, ha valaki ezen felül vesz fel tárgyakat érdeklődésének megfelelően, akkor a pénzügyi retorziót von maga után.

Jellemző továbbá a joghallgatók részéről történő nemzetközi nyitás hiánya, mivel a legkisebb arányban ők tervezik, hogy a tanulmányaik végeztével külföldön vállalnának munkát. Ennek talán a legkézenfekvőbb magyarázata, hogy a magyar egyetemeken megszerzett tudás elsősorban a magyar jogrendszerhez kapcsolódik, így azzal nem lehet külföldön elhelyezkedni. A másik probléma, hogy „Magyarország az átlagkeresetekhez mért tandíjmérték alapján számítva a világ legdrágább felsőoktatást nyújtó országa.”⁶ Ha ezt összevetjük azzal a ténnyel, hogy az állami támogatottság folyamatosan csökken és egyre szigorúbbak a feltételek, akkor ez komoly problémát és anyagi terhet jelent a jelenben, illetve a későbbi jogászképzésben egyaránt.⁷

A magyar jogászképzés talán legvitatottabb jelensége az államilag támogatott helyek nagyarányú csökkenése, ami azt eredményezi, hogy a nappali tagozatos joghallgatók körében majdnem mindenki tandíj fizetésére kényszerül. Ebből az a következtetés adódna, hogy elsősorban azok jelentkeznének a jogi karra, akik magasabb társadalmi státusszal rendelkező családból kerülnek ki. Ezt a felvetést azonban megcáfolta egy 2017-ben végzett kutatás,⁸ amely azt igazolta, hogy a kisebb településeken élő, esetlegesen kevésbé iskolázott, de anyagilag jobb helyzetben lévő családok gyermekei kerülnek a jogi karra. A kutatás szerint ez elsősorban a diákhitel rendszerének köszönhető, amely próbálja enyhíteni az magyar jogászképzés egy nagyon súlyos problémáját, a hatalmas nagy anyagi terheket.

Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a kutatás alapján a joghallgatók már jóval pesszimistábbak voltak az elhelyezkedési lehetőségeiket illetően, mint korábban. A megkérdezett jogászok 81 %-a ugyanis úgy vélte, hogy a munkanélküliség jelen van a jogász pályán.

A leírt problémák egy részével ezalatt a pár hónap alatt magam is szembesültem: a tandíj fizetése, az egységes követelményrendszer hiánya a gyakorlatokat tekintve, a tananyag terjedelme, az írásbeli számonkérések túlsúlya számomra is egyértelművé vált.

IV. Klasszikus jogász professziók: a bírák, ügyészek, ügyvédek tevékenysége

A diploma megszerzését követően a jogászok igen szerteágazó jogász hivatások közül választhatnak. Az egyik lehetséges felosztás szerint ezek a jogász hivatások a közszektorban,

⁶ KÖRTVÉLYESI ZSOLT: *A magyar jogászképzés 2015-ben. A jogi karok helyzete.* 930. p. http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/35_Kortvelyesi_Zsolt.pdf (2017. 11. 26.)

⁷ KÖRTVÉLYESI: i.m. 911-917. 930. p.

⁸ BADÓ ATTILA et al.: *Összehasonlító motivációs vizsgálat a szegedi joghallgatók körében.* 37-39. p. http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/2017_11_Bado_Feleky_Lorinczi_Paty.pdf (2017. 11.25.)

a magánszektorban, illetve a szabadon gyakorolható jogász pályára tagolódnak. A közszektorba tartoznak például a bírák, ügyészek, a közjegyzők, az egyetemi oktatók, a magánszektorba a jogtanácsosok, míg az ügyvédek tevékenysége a szabadon gyakorolható kategóriába sorolható.⁹

A klasszikus jogi pálya alatt hazánkban is elsősorban a bírák, ügyészek, ügyvédek tevékenysége értendő. Emellett a hagyományos jogász hivatáshoz sorolható még a közjegyző, a jogtanácsos, illetve az igazgatási jogász is.

A bíróságok, így a bírák igazságszolgáltatási tevékenységet látnak el. A bírósági szervezet többszintű: legalul a járásbíróságok, majd a törvényszékek, azt követően az ítéletábrák, legfelül pedig a Kúria helyezkedik el. Az egyes bíróságokon belül a bírák különböző ügyszakokban dolgoznak, így vannak polgári, büntető vagy például munkaügyi ügyekkel foglalkozó bírák.

A bírákat a köztársasági elnök nevezi ki. Az Alaptörvény alapján a kinevezés feltétele a 30. életév betöltése. A bírák a Kúria elnöke és az Országos Bírósági Hivatal elnöke kivételével az általános öregségi nyugdíjkorhatár betöltéséig dolgozhatnak. Ugyancsak az Alaptörvény mondja ki [26. cikk (2) bekezdés], hogy a bírák függetlenek és a törvénynek vannak alárendelve, ítélezésükben nem utasíthatók. Pártnak nem lehetnek tagjai és politikai tevékenységet nem folytathatnak.

Az állam büntetőigényének érvényesítője hazánkban az ügyészség, azaz az ügyészek tevékenysége leginkább a büntetőjoghoz kapcsolódik. Az alaptörvény szerint az ügyészség üldözi a bűncselekményeket, fellép más jogsértő cselekményekkel és mulasztásokkal szemben, valamint elősegíti a jogellenes cselekmények megelőzését [29. cikk (1) bek.].

Az ügyészek tevékenységüket ugyancsak egy többszintű szervezetben látják el. A legfelső szinten a Legfőbb Ügyészség áll, melyet a fellebbviteli főügyészségek, a főügyészségek, és végül a járási ügyészségek követnek.

Az ügyészeket az ügyési szervezet élén álló legfőbb ügyész nevezi ki. Az ügyészek a bírákhoz hasonlóan az általános öregségi nyugdíjkorhatár betöltéséig dolgozhatnak. Ugyancsak hasonlóság, hogy az ügyészek sem lehetnek tagjai pártnak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.

A szabadon gyakorolható jogász pálya képviselői az ügyvédek, akiknek munkája leginkább az ügyfél/megbízó jogainak érvényesítésében, jogi képviseletében írható le. Büntetőügyekben védőként járnak el, emellett bármelyik jogterülethez kapcsolódóan adhatnak jogi tanácsokat, készíthetnek szerződéseket, beadványokat. Az ügyvédek valamennyi hazai bíróság és hatóság előtt eljárhatnak.

A jogi szakvizsga letétele után az végezhet ügyvédi tevékenységet, aki tagja az Ügyvédi Kamarának és az ügyvédi esküt letette. Az ügyvéd egyéni ügyvédként, de ügyvédi iroda tagjaként is dolgozhat.¹⁰

⁹ PONGRÁCZ ALEX: *A jogász hivatások. A magyar jogász társadalom szociológiai jellemzői.* 3. p.

<http://jet.sze.hu/images/Jogszociol%C3%B3gia/Jogszoc%20-%20A%20jog%C3%A1szi%20hivat%C3%A1sok%20P.A.%20.pdf>
(2017. 12. 01.)

¹⁰ PONGRÁCZ: i.m. 5-6. p.